

La Quotidiana – ina pitga impurtanta per il mantegniment dal linguatg rumantsch

DA CHAUREDACTUR MARTIN CABALZAR

■ **La pressa è indiscutablament in dals instruments ils pli effizients per mantegnair, promover ed actualisar il linguatg. Per quest intent ha la Rumantschia postulà dapi decennis la realisaziun d'ina gasetta quotidiana rumantscha. Avant bun trais onns è il vegl desideri finalmain daventà realitad.**

Las experiensas fatgas ils emprims trais onns permettan ussa da trair ina bilantscha. La costituziun svizra conceda al rumantsch il status da linguatg naziunal. En domenas definidas è il rumantsch linguatg uffizial da la confederaziun. En il Grischun è el schizunt linguatg uffizial, malgrà ch'el vegn durrà stgarsamain. Ordlonder resultan per il stadi il duair e l'obligaziun da tgirar e promover il linguatg minoritar il pli periclità. Igl è in fatg incontestabel che la scola ed ils meds da massa èn instruments impurtants per promover il linguatg.

La preschientscha quotidiana

La meglra tgira dal linguatg è enconuschentamain sia stedia applicaziun en la vita da mintgadi. Perquai na fai betg smirvegliar che ina gasetta quotidiana è stada dapi decennis in postulat fervent da la Rumantschia. Grazia a l'iniziativa privata da la chasa editura Südostschweiz e cun il sustegn da l'Agentura da novitads rumantscha è quest vegl desideri finalmain i en vigur avant prest quatter onns. La Quotidiana è in project d'eminente impurtanza per la Rumantschia, uschia che reussida e naufragi na dastgan betg vegnir adossads be a l'editur ed a la redacziun. Anzi. La responsabladad per il success da La Quotidiana è ina incumbensa communal era da las instituziuns rumantschas e da l'entir pievel rumantsch.

L'incarica specifica

Sper sia incumbensa primara d'infurmar, commentar e delectar ha ina gasetta rumantscha era in'incarica specifica per la promoziun dal linguatg. En in linguatg minoritar ha questa cumpoenta dubla impurtanza. La Quotidiana vul promover l'avischinaziun tranter las regiuns rumantschas, augmentar la chapientscha vicendaivla tranter ils idioms e crear ina schientscha e conscienza rumantscha surregionala. Ina gasetta quotidiana actualisescha cuntinuadamain il linguatg, derasond successivamain ils plets correspundents per las novas invenziuns en ils pli differents sectors da la vita quotidiana. Cun sias tematicas variantas vul La Quotidiana pledentar tut ils Rumantschs e betg mo

L'equipa da redacziun da La Quotidiana, preschenta a la Scuntrada 2000 a Samedan.

FOTO G. VENZIN

in adressat specific e restrenschì, anzi cuntanscher l'entira populaziun. La Quotidiana ha la funcziun da portavusch da la Rumantschia e fa la punt tranter ils Rumantschs restads fidaivels al tschispet patern ed a tals che han stuì emigrar. La Quotidiana porscha ina infurmaziun detagliada e cumpletta or da tut las valladas rumantschas.

Bilantscha positiva

La bilantscha suenter trais onns e mez è positiva. La Quotidiana exista e prenda tiers, la redacziun funcziunescha e sia existenza è garantida. Economicamain po La Quotidiana sa tegnair sur l'aua grazia al fatg ch'ella è integrada en il concept da titels da la Südostschweiz. Quest pool consista da 12 gasettas quotidianas e cumpiglia totalmain 138 709 abunents. Era grazia a La Quotidiana ranghescha la «Südostschweiz» ussa sin il terz plaz da las gasettas quotidianas da la Svizra ed è uschia interessanta era per inserats naziunals. Il niz è pia vicendaivel. La purschida è daventada successivamain pli vasta, la lavur pli professiunala. La squadra redacziunala è motivada ed engaschada e sa stenta di per di danovamain da dar dumogn a la sfida da far ina buna ed interessanta gasetta. Las relaziuns cun la anr èn sa normalizadas e la cooperaziun funcziuna oz fitg bain. Ils tschintg idioms ed il rumantsch grischun han plaz in sper l'auter e dattan perditga da la ritga varietad linguistica che regia en las singulas valladas rumantschas. Sa chapescha che la realisaziun d'ina gasetta en totalmain sis linguatgs nun è adina simpla. Entaifer la gasetta èn vegnidadas revitalizadas las anteriuras gasettas Gasetta Romantscha, Fögl Ladin e Casa Paterna/La Punt,

uschia che las singulas regiuns rumantschas han puspè obtegnì in dachasa sut il tetg cuminaivel surregionala La Quotidiana. Ils posts da redacziun èn vegnid translocads da Cuira en las regiuns rumantschas. Las reportaschas or da la regiun han survegnì emprima prioritad. Schebain ch'ins po deplorar or da l'optica schurnalistica questa retirada en il reduit sco pass enavos, èsi stà ina concessiun necessaria als lecturs fermamain colliads cun lur gasettas tradiziunals. Ils abunents da tschep paran d'avair surmuntà la sceptica da l'entschatta ed èn – sco numerus resuns documenteschan – adina pli cuntents cun lur gasetta. E tutina n'avain nus anc betg cuntanschì tut nossas finamiras.

Derasaziun insufficienta

Il dumber da 6000 abunents è memia pitschen. Per avair in effect optimal per la promoziun dal linguatg e per l'avischinaziun linguistica da las valladas rumantschas, stuess la Quotidiana esser abunada da scadina chasada rumantscha. La Quotidiana nun ha pia primamain in problem finanziar e redacziun, mabain in problem d'identificaziun e da derasaziun. Per vegnir resguardada sco partenaria interessanta d'editurs e d'inserents stuess La Quotidiana avair almain 8000 abunents. Per megliar l'acceptanza, la propagaziun e la derasaziun da La Quotidiana dependan l'editura e la redacziun dentant dals Rumantschs sez. Era las instituziuns rumantschas na dastgan betg sa nuspir da lur responsabladad en quests graus. Gist ellas han propagà onns a la lunga ina gasetta quotidiana sco instrument indispensabel per la promoziun dal linguatg. Da cuminanza cun l'editura e la redac-

ziun sto la Lia rumantscha tschertgar vias per promover la derasaziun da La Quotidiana en scadina chasada rumantscha. In naufragi da La Quotidiana avess numnadamain consequenzas incalculablas per il moviment rumantsch e torpedass a moda nunresponsabla tuttas stentas da promoziun instradadas ils davos onns. Ina pussaivladad fiss la surpigliada d'abunents da bloc sco che quai vegn era pratigà tar partidas politicas, instituziuns ecclesiasticas u gremis economics. Per cuntanscher in niz optimal è ina collavuraziun intensiva cun la Pagina da Surmeir e cun la Posta Ladina indispensabla. Cun ina eventuala collavuraziun cun «Punts», la gasetta da giuventetgna, e cun las «Novas litteraras», la periodica dals scripturs, pudess ins trair a niz ulteriuras sinergias ed impunder effizientamain ils stgars meds disponibels.

Noss problems specifics

L'experiensa da prest quatter onns La Quotidiana mussa che la gasetta quotidiana rumantscha ha da sbatter cun problems specifics. Ils Rumantschs èn oz bilings. Per esser informads nun èn els exnum dependents d'ina gasetta en linguatg rumantsch. La populaziun rumantscha è sparpagliada en pliras valladas e dividida en tschintg idioms. La prontezza dals Rumantschs da leger e chapir ils auters idioms è relativamain pitschna. Il linguatg unifitgà rumantsch grischun na chatta (anc) betg l'acceptanza vulida e necessaria. En la derasaziun dal rumantsch grischun na po La Quotidiana betg surpigliar suletta la rolla da pioniera. D'impurtanza primordiala è ussa las decisiuns partenent il rumantsch grischun en scola che ston vegnir prendidas sin plaun politic. Il volumen d'inserats è memia pitschen per pudair alimentar ina gasetta quotidiana. Cun il volumen d'inserats rumantschs pudess ins sin il pli finanziar ina gasetta emnila. Bliers Rumantschs han tema e fan valair resalvas envers il monopol da la Südostschweiz e n'han anc adina betg magunà ch'in editur tudestg ha lagutti (stuend u vulend) las anteriuras gasettas Gasetta Romantscha e Fögl Ladin. E tutina. Malgrà las resalvas ch'ins po avair davart in monopol da gasettas en il Grischun, ston ins constatar ch'i dat strusch in chantun cun tantas gasettas e che nagin auter che la Südostschweiz fiss stà abel da realisar ina Quotidiana.

Disproporziun tranter meds electronics e da print

Als meds electronics rumantschs èsi legraiadamain stà pussaivel d'augmentar

en il decurs dals davos decennis successivamain lur stab da persunal e lur temp d'emissiun. Igl è sa chapescha ina gronda disproporziun sche Televisiun e Radio Rumantsch pon disponer oz d'in budget total da 15 milliuns ed engaschar 80 persunas, entant ch'ils products da print ston sa cuntentar cun 10 collavurats e cun in budget da rund 2 milliuns. Las pussaivladads finanziaras e persunalas da La Quotidiana èn restrenschidas ed impedeschan per il mument da realisar differentas meglieraziuns sco ina ediziun da la sonda, la scumpartiziun da survegl la damaun, ulteriuras paginas surregionals, dapli color, agens fotografas, in lectorat qualifitgà e la pussaivladad da sa fatschentar intensivamain ed approfondadamain cun tematicas interessantas.

Conclusiun

Per concluder astga vegnir accentuà cun satisfaziun che la pitschna squadra redacziunala da La Quotidiana sa stenta da porscher cun grond engaschi e blier idealissem in product schurnalistic interessant e varià, fats a moda professiunala. Era cun il sustegn da la Agentura da novitads rumantscha è la purschida creschida successivamain. Nus stuain dentant esser cunscient che ina migliur essenziala è ussa pussaivla mo grazia ad in sustegn finanziar supplementar efficient dal man public ni cu l'agid da sponsurs privats.

Cun La Quotidiana dispona la Rumantschia finalmain d'in instrument ordvart impurtant ed efficient per la promoziun dal linguatg. La Rumantschia sto esser cunscienta che ina disditga da La Quotidiana avess consequenzas desastrusas per la buna lavur constructiva e torpedass radicalmain las tentativas d'avischinaziun instradadas e propagadas ils davos onns da la Lia rumantscha. Il moviment rumantsch subiss in regress da decennis. Perquai sto la meglra derasaziun da La Quotidiana esser nossa finamira cuminaivla. La responsabladad per l'avegnir da La Quotidiana n'astga betg vegnir surdada mo a la redacziun ed a l'editur da La Quotidiana. Anzi. Ella sto era vegnir purtada da las instituziuns rumantschas.

Nus stuain agir avant ch'i saja memia tard. Nus tuts, editurs, redacziun, Lia rumantscha ed uniuns affiliadas, dentant era lecturas e lecturs, inserents ed abunents lain ans stentar per optimar il product e per megliar sia derasaziun. La Quotidiana tutga en mintga chasada rumantscha. Be lura ha ella adempli cumplainamain sia finamira.